

Juggling Jealousy

Parashas Korach

1 ג כ זין - יצק'ה יצק'ה

"ויקח קורח" - לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה - רש"י.

וקורח שפיקח היה מה ראה לשטות זו? עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו - שמואל ששקול כמשה ואהרן, אמר בשבילו אני נמלט, וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כולם מתנבאים ברוח הקודש וכו', אמר, אפשר כל הגדולה הזאת יוצאה ממני ואני אדום?! לכן נשתתף לבוא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אוכדים ואחד נמלט, אשר יבחר ה' הוא הקדוש - טעה ותלה בעצמו, ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה. (רש"י בשם תנחומא)

ויש להבין, מה תשובה היא זו לטעותו של קורח שפיקח היה, וכי זו פיקחות להלחם כמשה ולתלות תקוה שזכות שמואל הנביא תעמוד לו ברשעותו, וכי מי מעלה על דעתו להשתמש בזכות הצדיקים לחטוא ולהרשיע ולהיות בטוח שינצל, ועוד בזכות צדיק שעדיין לא בא לעולם! עוד בחז"ל הובא ברש"י: ומה ראה קורח לחלוק עם משה? נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדיבור.

3 קמ'ה יצק'ה יצק'ה

רגילים אנו להחשיב את עצמנו כאנשים שקולים ונאורים. בעת דין בנושא כלשהו אנו משתדלים להביע את דעתנו בצורה עניינית מבלי להיתפס להגדרות קיצוניות מרגיזות (כמובן, כל עוד אין הדבר נוגע לנו באופן אישי...).

בתחום שיפור המידות, למשל, כולנו תמימי דעים שבעל המידות הטובות ראוי לכל שבח ותהילה, מה שאין כן הנגוע בחיידקי אנוכיות למיניהם. אנו מכירים בכך שמי שאינו שליט על מידותיו, לא ייחשב לאיש המעלה, והשלימות ממנו והלאה. אולם בד בבד עם זאת איננו רגילים להסתכל עליו בצורה שלילית מוחלטת. סוף כל סוף, בן אדם אינו אלא בן אדם ודי קשה לו להיגמל מנטיות רעות.

לפיכך נדדמים אנו לגלות את ההתבטאות החמורה שבפי רבי אלעזר הקפר (אבות פרק ד, משנה כז): "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם". במשקל ראשון קשה להבין פשר קביעה זו, שכל כך קיצוניות בחריפותה. כמעט נדיר למצוא אדם שאינו לקוי, ברב או במעט, במידת הקנאה, ועל כן קשה לנו לעכל התייחסות בוטה זו.

אולם אימרה זו רק נוסחה בפי רבי אלעזר הקפר, ואילו יסודותיה כבר נאמרו בפי שלמה המלך שאמר בספר "משלי" (יד, ל): "ורקב עצמות קנאה" נמצאנו למדים שאין כאן חידוש עקרוני מיוחד, באשר הדברים עתיקים. אכן ממה שפסוק זה נאמר מפי החכם מכל אדם משתמע שווה האמת לאמיתה. הקנאה הינה רעה חולה ומסוכנת, ואין זה נכון להתעלם ממנה.

2

מבארים לנו חז"ל, מה היה הגורם להביא את קורח למחלוקת עם משה - קנאה. ועדיין יש לתמוה, והיאך הגיע קורח לכזו קנאה עמוקה שתביאהו עד כדי לכפור במשה, והלא אנו רואים בעלי קנאה בכל דור ודור, ואין מגיעים לכאלו תוצאות חמורות עד כדי לכפור בתורה ובמשה, וכמו שאמרו חז"ל (ירושלמי סנהדרין פרק חלק הלכה א'): קורח - מין היה, כפר בתורה מן השמים ובנבואת משה רבנו.

ועוד יש ליישב את סדר המהלך המבואר בב' המדרשים הנזכרים, דבתחילה אמרו: "ומה ראה קורח לחלוק על משה? נתקנא על נשיאותו...". ובמדרש האחר אמרו: "וקורח שפיקח היה מה ראה לשטות זו? עינו הטעתו...".

4

ב. האדם מקנא כמה שיקר ערך אצלו

האדם מקנא כמה ששווה לו, אדם שיקר אצלו הממון מקנא הוא בבעלי הממון, כיון שהממון תופס אצלו ערך חשוב.

אדם ששואף לכבוד, יקנא באנשים בעלי מעמד שיש להם כבוד גדול, כיון שהכבוד אצלו ערך חשוב.

וכן בייתר התאוות והחשקים של ענייני העולם - יקנא האדם באחרים כמה שנפשו חושקת.

כמו כן האוהב תורה ודבק בחכמתה, יקנא בבעלי תורה, ואדרכא ככל שעסק התורה יהא חשוב אצלו, כן תגדל אצלו הקנאה בבעלי תורה וחכמה.

והוא ענין "כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו", לפי שכל הגדול מחבירו והינו בעל חכמה יתירה, הרי שהחכמה בעלת ערך רב אצלו, וכפי אשר תגדל אצל החכם ערך החכמה כן יקנא בבעלי החכמה.

וכמו שכתב הרמב"ם (בהלכות רוצח ושמירת הנפש פ"ו ה"א): וחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה - כמיתה חשובין.

5 ג. "קנאת סופרים" חובית לעומת השלילית

"קנאת סופרים תרבה חכמה" (בבא בתרא כא), הקנאה בבעלי החכמה גורם גדול הוא לאדם להתעלות בחכמה.

אולם זאת כאשר הקנאה היא במובן החיובי, דהיינו שמשתוקק להיות חכם וגדול בתורה ובעבודת ה' כפלוני, אולם אין עינו צרה בחכמתו של אותו פלוני, אדרכא, הינו טוב עין הוא עליו אלא שרוצה להתדמות לו.

¹ Korah son of Izhar son of Kohath son of Levi separated himself, with Dathan and Abiram, sons of Eliab, and On son of Peleth, the offspring of Reuben. ² They stood before Moses with two hundred and fifty men from the Children of Israel, leaders of the assembly, those summoned for meeting, men of renown. ³ They gathered together against Moses and against Aaron and said to them, "It is too much for you! For the entire assembly — all of them — are holy and HASHEM is among them; why do you exalt yourselves over the congregation of HASHEM?" ⁴ Moses heard and fell on his face.

In addition, we must consider the question posed by the Maharal. Citing the principle stated in *Kohleth*, לא ידע דבר רע, "No evil will befall one who is engaged in a mitzvah,"² he questions how Hevel could have been killed in the first place while involved in the mitzvah of bringing an offering to God.

The idea of *לפתח חטאת רבץ* — "Sin crouches at the entrance," is dealt with by the Vilna Gaon in *Adereth Eliyahu*:

לפתח הבית שם רובץ חטאת כיון שפתחת הדלת אז החטאת רובץ כאריה מי יקימו.

*Sin crouches at the entrance of the house. As soon as the door is pushed ajar, sin enters like a lion.*³

The ethical instruction book *Madregoth HaAdam* elaborates on the Gaon's succinct statement. As the author explains, one of the main tactics employed by the evil inclination to seduce man is to set up for him a *פֶּתַח קָשֶׁר*, a "kosher opening," that is, an apparently proper motivation to embark on a certain course of action. It disguises evil with a veil of righteousness, thus misleading a person. Once this happens, one is immediately perverted from virtue and quickly led astray, without realising he has done anything wrong. The initial sense of rectitude bolsters one's conviction that he has chosen the right way and blinds him from perceiving that he has in fact fallen prey to evil persuasions. (A חטא is an inadvertent sin where one is insensible to the wrong.) Even spiritual giants are thus induced to sin.

The vice that brought about the sad fates of both Kayin and Hevel was that of jealousy. Although jealousy is considered to be a most ruinous character trait, it can also take a form that our Sages actually praise: קנאת סופרים תרבה חכמה — "The envy of Torah scholars increases wisdom."⁴ How may we recognise this "good" kind of envy? The distinction between the negative and positive manifestations of envy lies in the root of the emotion. The feeling of jealousy might stem from our perception of a commendable quality in another person, and this jealousy might goad us to strive to make this quality a part of our own character, as well. * Alternatively, we might be overcome by a bitter feeling that the very idea of another person being in any way greater than ourselves is intolerable.

The founder of the Mussar movement, Rabbi Yisrael Salanter, once pointed out a real-life illustration of the negative form of jealousy while walking with his students. They passed two little children earnestly debating as to which one was taller. One of the boys settled the argument by pushing the other into the gutter and then quickly measuring himself while he had the advantage of greater apparent height. As the child preened himself victoriously, R. Yisrael observed that this boy would develop into a warped personality. The students thought that their master was referring to the trait of dishonesty that the boy obviously possessed, as he had attempted to win the competition in a false and perverted manner. But R. Yisrael explained, "Dishonesty is a common weakness among children. However, this child's behaviour is particularly despicable. Instead of lowering the other child into the gutter, he could have elevated himself onto a nearby stone." The child did not desire the actual quality of height; he merely wanted to make sure that no one else enjoyed any attribute that would eclipse his own.

We have stated that both Kayin and Hevel suffered from jealousy. Let us now turn to the wisest of all men to help us discern the nature of Hevel's jealousy.

לעומתו המקנא בבעלי חכמה וקנאתו מובילתו להיות צר עין בחבירו, וחפץ הוא להבנות על חורבנו, בודאי אין זו קנאת סופרים * שתרבה חכמה, להיפך, גם מה שיש לו לאותו מקנא, ילקח ממנו.

הסכנה לבעלי החכמה המקנאים בבעלי החכמה - סכנה קרובה היא, ועלולים בנקל לסטות מהקנאה החיובית המרבה חכמה, לקנאה השלילית המאבדת את החכמה, ובפרט כאשר התחרות היא עם החכמים בני דורם, שבמו עיניהם רואים הם אותם, וכפי שכינה אותם רבנו יונה בשערי תשובה ח"ג אות ק': "כת שונאי ה'", לאלו שעניניהם צרות בהצלחת חביריהם, וקשה להם לסבול לראות את חביריהם קרובים לה ומכובדים אצל העם יותר מהם.

והנה לרוב, היצר מתחילה כשנכנס להחדיר הקנאה בלב בעל החכמה, לא בא מצד קנאה במושגים חומריים שישנם בחבירו, אלא דוקא מצד מושגים רוחניים, באומרו לו, ראה חבירך היאך גדול הוא בחכמה ויראה והיכן אתה בעולם הבא לעומתו, עולמו גדול מעולמך וחביב הוא קמי קוב"ה יותר ממך. ולכך אם נזהר האדם שלא ליכשל בצרות עין, הרי שקנאה זו תביאהו להרבות בחכמה, אלא שאם לא יזהר האדם בנפשו, תחבטא קנאה זו בשנאה ותחרות, הרי שמעתה תביאהו קנאתו שלא יוכל לסבול קיום מציאותו של חבירו, ולא תתקרב דעתו אלא עד שיתחשל מן העולם, ואם קנאתו תעבירה על דעתו - אף יעשה זאת בעצמו.

כלומר, מתחילה היצר בא לאדם כביכול בקנאה חיובית ומכובדת, והוא לקנאות בחכמה ויראת ה' של חבירו, וכשקנאה זו מביאתו לשנאה ותחרות, מגיע הוא למעשים שפילים ביותר, וההסבר לכך הוא, דאף שלכאורה יש לתמוה דמה ירויח בחיסולו של חבירו, וכי בכך תרבה חכמתו? וכי בכך יש סיכוי שיכנה הוא מחורבנו של חבירו? הלא אדרבא, במעשה זה ירחק מהחכמה ויתטפש.

אלא הקנאה מתחלת לשם שמים, מרצון ותאוה לקרבת ה', ולבסוף כשסוטה הוא לצרות עין אינו חושש כבר להפסיד גם מה שיש לו, * אחר שבין כה אין נחשב אצלו לכלום מה שיש לו, ואז קנאתו מביאתו לשנאה שתביאהו למעשים שפילים, מאחר שמיואש הוא מהשיגיו, ואינם שווים בעיניו לכלום.

8 וכמו שהיה גבי קין, שמתחילה קנאתו היתה רוחנית, דהיינו היאך קבל הקב"ה מנחת הבל ואל מנחתו לא שעה, ואם כן הרי שאדרבא קנאתו החלה מגודל הערכתו לקרבת ה', וכשראה שהבל מקורב יותר ממנו לה, בערה בו הקנאה, ודוקא להיותו מוקיר ויודע את גדלות ה' למאד מאד, כי אם לא היה מכיר בגדלות ה' לא היה איכפת לו מענין זה כלל, וכשסטה בקנאה זו מכיוון החיובי, ובמקום להרבות במעשים טובים להתדמות לאחיו, בא לקנאות בו ולשנאותו, הרי שלא יכל לסבול את מציאותו של אחיו.

ולמה הביאתו קנאה זו? לקום לרצוח את אחיו, לשאול תחתית ממש, ולמה? מה הרוויח בכך? אלא מאחר ושלטה בו הצרות עין, נחלשה דעתו והביאתו למסקנא, אם אין לי הכל איני חפץ בכלום! וכיון שלא הסתפק כמה שיש לו לעומת מה שיש לאחיו, לא היה שווה לו כלל מה שיש לו, וכאילו ואין לו כלום, ובמילא לא חשש להפסיד את מה שיש לו אחר שלא החשיב את מה שיש לו לכלום, ובמילא לא בא על סיפוק וצינון רתיחת קנאתו עד שקם על אחיו והרגו נפש.

וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו גם זה הכל ורעות רוח.

And I have seen that all labour and skilful enterprise stem from man's rivalry with his neighbour. This too is futility and a vexation of the spirit.⁵

The Maharal elaborates upon this verse in answering his question mentioned above, namely, how could the performance of a mitzvah lead to Hevel's death?

כי ראיתי מעשה האדם אשר האדם טורח בהם ואת כל כשרון המעשה כי הוא קנאת איש מרעהו ועושה גם כן מעשה טוב צד הקנאה לעשות כמו שעשה האחר, ואין זה מכה התעוררות מעצמו ולכן הוא הכל – ואפשר כי רמז כי גם זה הכל, שגם כך עשה הכל מכה הקנאה.⁶

The Maharal explains that the expression גם הוא — “he also,” signifies that the offering brought by Hevel was stimulated by envy. He did not personally feel motivated to offer something to God. Rather, his actions stemmed from the desire to imitate Kayin and thus equate himself with his brother. An action is only classed as a genuine mitzvah if it is rooted in the depths of one's heart. Anything less than total sincerity is mere imitation. Without a firm foundation, a deed will be dissipated by the wind, leaving void, emptiness, and vanity. Hevel's very name, denoting vanity or futility, hints at this inherent characteristic. In this instance, therefore, there was no true mitzvah performed. Hevel's deed did not constitute a truly spiritual and Godly act. Thus the question of how harm could befall Hevel while he was engaged in a mitzvah ceases to exist. Hevel was not performing a deed that emanated from the depths of his own soul; thus he did not enjoy the accompanying protection.

12 A further point to notice is that Hevel himself fully believed that he was indeed performing a mitzvah in its finest manner. For he had made all the necessary efforts involved in bringing an offering to

God. However, the principle of לפתח חטאת רבץ here recurs. Hevel was deceived by the “kosher opening,” the meritorious appearance of the action, without taking heed of the element of jealousy that goaded him into the action in the first place. The apparent rectitude was only on the surface level. But a deed motivated by a bad character trait, hidden at the root level, sets off a course of evil consequences that escalate until a tragic ending — in this case fratricide — results.

13 Let us now analyse Kayin's jealousy. Hevel had imitated Kayin's action and his mimicry had been accepted by God, whereas Kayin, who had originated the whole idea of bringing offerings to God, had seen his own offering rejected. Kayin thus considered his anger to be fully justified. Yet with the words, ולמה נפלו פניך, למה חרה לך ולמה נפלו פניך, “Why are you angry, and why has your countenance fallen?” God rebuked him for responding in this way. This is highlighted by the classic commentator, the Seforno:

ולמה נפלו פניך. כי כשיש לקלוקל איזו תקנה אין ראוי להצטער על מה שעבר אבל ראוי להשתדל להשיג תקון לעתיד.

When some type of failure has occurred, it is not fitting to bemoan the past, rather one should exert oneself to correct one's character for the future.⁷

Instead of indulging in resentment and becoming morose, Kayin should have been anxious to discover what was lacking in his offering and sought a remedy for the deficiency. Had his envy taken the positive form of קנאת סופרים, he would have been glad that Hevel's offering had been accepted, because this afforded him an opportunity to learn how he might improve his own offering.

God says to Kayin, הלוא אם תיטיב שאת, if you find a method of rectification and subsequently improve, you will rise and elevate yourself. Kayin's error lay in viewing the matter from a false perspective: anger rather than self-correction.

14 Once the evil inclination succeeds in pushing a person through a “kosher opening,” one can no longer elude its grasp. The eventual result of an initially small sin is inevitably a grave one. In our incident, Kayin's initial sin was a bitter envy which gradually magnified, culminating in murder.

In accordance with this principle, the Seforno says:

ואם לא תיטיב — גם כן החטאת מוכן לפניך כי תוסיף על חטאתך פשע שקר דרכו של יצר הרע.

If one does not constantly strive to improve oneself, inadvertent sin leads to premeditated transgression, for this is the way of the evil inclination.⁸

This fact can be inferred through a close analysis of the following:

ויאמר קין אל הכל אחי ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הכל אחי ויהרגוהו.

Kayin then had words with Hevel, his brother, and it happened when they were [both] in the field, that Kayin rose up against Hevel, his brother, and killed him.⁹

Striking in this verse is the absence of information concerning Kayin's conversation with his brother. We are explicitly told that Kayin spoke to Hevel, yet we are left wondering as to the content of the conversation. The Vilna Gaon gives a novel interpretation of the verse, based upon the statement of the Sages that the verb אמר, used in the above verse, always indicates soft speech. This tells us that Kayin always spoke to Hevel in a loving manner, continually demonstrating the brotherly feeling that he genuinely felt towards him (as the verse indicates with the phrase אחי).

However, because a degree of jealousy had always been rooted deep within his heart, once he was alone in the field, without external inhibitors, his vice could break through to the surface with apparent

suddenness, overcoming natural brotherly love. Human life was taken. Kayin killed his brother Hevel.

15 Rabbi Simcha Zissel Ziv, one of the great Mussar teachers of the twentieth century, once stated that at heart everyone is a murderer. This sounds shocking. Yet, although most of us would not set about physically murdering anyone, one often harbours thoughts of envy and hatred upon seeing another advance further than oneself. Resentment is magnified when another's progress appears to come at one's own expense. If not for our awareness of the grievous consequences of venting our anger or jealousy on another person, perhaps these secret emotions would be outwardly, physically expressed, resulting in the devastation of civilisation.

Therefore we must scrutinise our hearts honestly and unflinchingly, with a view to discovering what our behaviour might be should we ever find ourselves בשדה — “in the field,” removed from the external factors that normally serve to restrain our hidden impulses. For when the evil inclination gains access to a bad trait hidden at the root and sets it into motion, there is no limit to the devastation that ensues. We are obligated, therefore, to uproot any vestige of blemish or weakness from our hearts, and thus cultivate the ground for sincere performance of genuine mitzvot motivated at the root level, deeds that will elevate us and our lives to spirituality.

16 כי צן ומעטה נבוא לקורח, שתחילת קנאתו של קורח שפיקח היה וצפה את הדורות העתידיים לצאת ממנו - היתה במובן רוחני, והיינו היאך משה רבנו ואהרן אחי מקורבים לה' יותר ממנו, ואם כן הרי הקניינים

הנצחיים ביותר בידם ולא ביד, ולכן לשון חז"ל מתחילה: "ומה ראה קורח לחלוק על משה - נתקנא על נשיאותו של אליצפן", דהיינו כמבואר, שהיה מתחילה חפץ להיות מהקדושים הקרובים לשרת לה, אזי אם היה מתגבר וכובש מידותיו הרעות - קנאה זו היתה מביאתו להרבות חכמה, ואדרבא, היה מתעלה מכת "קנאת סופרים", אולם אחר שלא תיקן עצמו והשחית את מידותיו, הגיע לדיוטא תחתונה, שלא יכל לסבול כבודם ונשיאותם של משה ואהרן, ולא הניחתו מידתו עד שאיבד עצמו לדעת בסכנה שהכניס עצמו בסכנת הקטורה, והוא אחר שבין כה לא היה נחשב אצלו לכולם מה שיש לו, לא חש לשום הפסד, ולא ראה לנגד עיניו אלא היאך להוריד ולהשפיל את כבודן של משה ואהרן, גם מתוך סכנה של איבוד עצמו. ועל כך אמרו חז"ל בלשון: "ומה ראה קורח לשטות זו?"

כלומר אחר שנכשל ונפל בקנאה שלילית, מה הביאו להגיע למצב של איבוד עצמו? סוף סוף בר דעת הוא?! ועל כך תירצו: שתלה לעצמו זכות להינצל מהדורות שיבואו אחריו, כלומר מסבירים לנו חז"ל, שמעידתו היתה שלב אחר שלב, לאחר שנכשל בקנאה של שררה וכבוד, איבד את ערך עצמו ולא חש לשום הפסד, כך שלנגד עיניו היתה רק תאוה אחת לאבד את מתחריו, וסמך שינצל מסיבת מה שהטעתו עינו, ואין הכי נמי, בודאי שזו שטות להתלות ולהינצל בזכות הדורות הבאים, אולם אחר שקנאתו הביאתו לחלוק על משה, וידע שבכך מסכן עצמו, תלה את הצלתו בשטות ובטעות שאומנם אין בה הגיון, אולם קנאתו העבירתו על דעתו עד שנשתבשה עליו לחשוב להנצל מסיבה שטותית כזו.

וביותר, עוד הגיע לחשוב שהקדוש אשר יבחר ה', יהיה הוא בעצמו... עד היכן חולי הכבוד מעקם את הדעת! והוא כענין: "למי יחפון המלך לעשות יקר יותר ממני" (אסתר ג. ו.).

ונראה הנא הקנאה שיכולה להביא אדם למצב שימאס בחייו ממש ובכל היקר שיש לו, ולא ישווה בעיניו למאומה כל אשר יש לו, ויהא

בעיני עצמו כמסכן שהוא שאין לו כלום, עד שיסכים לסכן עצמו למות ולא לחיות במצב בו הוא נתון.

ואל תתמה על תכונה זו שנמצאת בלב האדם, שהרי כן מצינו בהמן הרשע שאמר: "וכל זה איננו שווה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך" (אסתר ה. ג.).

יש לו כל הכבוד שבעולם, אולם כשחסר לו משהו מהכבוד - לא שווה לו כלום, וכפי שמעיד הוא על עצמו: "וכל זה איננו שווה לי..."

והרי הסברנו במקום אחר, שתכונות הרעות שורשם בתכונות החיוביות הטמונים בנפש האדם, האדם מוטבע בנשמתו הקדושה טבע של קנאה והתנשאות על מנת להתרומם ולהתנשאות בעבודת ה' ולהתקרב אליו, ואם מנצל האדם זאת לכיוון החיובי, מתעלה, וזו מטרת תכונה זו בנפש האדם כדי שיתעלה על ידה.

וכמה שאדם גדול יותר, הרי שביותר מפותחת אצלו תכונה זו להתנשאות ולהתקרב לה, וכשמנצלה לרעה, יש בידו כלי מוכשר להרע יותר מייתר בני העולם שאין מפותחת אצלם כל כך תכונה זו של התנשאות, להיותם פחותים במעלתם מהגדול.

קורח שאדם גדול היה ובעל רוח הקודש, תכונת ההתנשאות שלו היתה גדולה בטבע נפשו, וכפי שכן התרומם על ידה והגיע להשגות גבוהות, אלא שנכשל ולא נהג כשורה עם אותה מידה, נתפס דוקא בתכונה זו - שהחלה לכאורה מתוך להתנשאות להתקרב לה, כי הבין שאם ישיג מדרגות גבוהות יותר - כאן בעולם הזה - של כהונה, יתקרב להקב"ה ביותר, וחלשה דעתו כשנכבד ממנו מלהשיג, והביאתו חלישות דעת זו למסקנא: אם אין לי הכל איני חפץ בכלום! ומחמת שלא הסתפק כמה שיש לו, לא יכל לראות עליונות מעליו, עד כדי מחשבה להפיל את משה ואהרן מגדולתם.

22 מלא 3 ימים 5 ה"ס

כי מעולם המה

בכל דברינו עד כה עסקנו רק ב"כשרון המעשה" שבתחום המעשים והקניינים החומריים.

דגש מיוחד נוסף לנו מפירושו של ה"מצודות" למושג "כשרון המעשה". לדבריו אפילו המעשים הכשרים והישרים, גם הם לא היו מתבצעים אלמלא קנאת איש מרעהו. מעשי מצוות וחסד של רבים, לא היו יוצאים אל הפועל, אלמלא שאדם רואה את רעהו מתפאר בהם, ועל כן הוא מתקנא בו ואוחז בדרכיו.

מעניינים במיוחד הם דבריו של רבינו בחיי (בספרו "כד הקמח", ערך קנאה) הכולל שני פירושים אלו כאחד ומוסיף שכתוצאה ממידת הקנאה השתנו כל פני ההסטוריה האנושית. הרצח הראשון שבתולדות האנושות, הוא הריגתו של הבל בידו קין, נגרם כתוצאה מקנאה.

"וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה", הזכיר "כל עמל", והם קנייני הון, כגון: עושר ונכסים וכבוד ושאר מעלות השררה, "כל כשרון המעשה" - תורה ותשובה ומעשים טובים, "כי היא קנאת איש מרעהו..." גם זה הבל, גם בחטא הזה נכשל הבל, שנתקנא בקין אחיו כשהביא מנחה לה' ועמד הוא ונתרמה בקרבנו... ומתוך הקנאה באו לידי שנאה והיתה מריבה ביניהם על ירושת הארץ, עד שנהרג, והרי המידה הזו חורבן עולם.)

טווח התפשטותה של מידת הקנאה מתפרס על פני תבל ומלואה, והשלכותיה ניכרות בכל אשר נפנה.

23 על ענין זה נאמר בספר "קהלת" (ו. ד): "וראיתי אני את כל עמל, ואת כל כשרון המעשה, כי היא קנאת איש מרעהו, גם זה הבל...". הפסוק מתבאר בדברי האבן עזרא:

רוב עמל האדם, גם כשרון מעשיהם, בעבור בני האדם שיקנאו זה בזה, וירצה להתפאר על חברו, ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ובניו ומאכלו ותכנתו וטוב השם.

לפי ביאור זה, "כשרון המעשה" שבו דן "קהלת" מתפרש במובן של "מעשים מוכשרים". החריצות הרבה שבני אדם מגלים בפעולותיהם והשתדלותם להצליח, מקורם ברגשות הקנאה שישנם בליבם כלפי זולתם. אלמלא רגשות אלו הרבה כשרונות היו נשארים רדומים והרבה סיפורי הצלחה בתחומים שונים, לא היו רואים את אור העולם.

אימרה נוקבת נפוצה בפי העם בהקשר לכך. אמרו חז"ל (במדרש רבה כב. ו): "למה נקרא שמן 'נכסים'? שנכסים מזה ונגלים לזה" רכוש ונכסים אינם נחלת הכל: לזה הם מצויים בשפע ואילו מזולתו הם כמו בורחים ומתכסים. אכן זוהי המציאות לאשורה, ועל פיה נקבע השם "נכסים".

אלא שקביעה זו של חז"ל מעוררת תמיהה מסויימת. אמנם הדיבור חז"ל להגדיר את תמונת המצב שנכסים אינם קנין הכל. אולם, משום כך הם היו צריכים להיקרא בשם "נגלים", שהרי למי שזכה בהם, הם גלויים לפניו, ומדוע הם קרויים בשם "נכסים", על שם אותם אנשים שהרכוש כמון כמס ומכוסה מהם?

התשובה לדבר היא שאכן כל חשיבות הנכסים נובעת לא מהימצאותם בידי בעליהם, אלא מעובדת היותם נכסים מן האחרים. אילו הם היו מצויים בשפע לכל באי העולם, לא היתה להם חשיבות מרובה. יקרתם

של אלו גם אינה נובעת מן הצורך השימושי שלהם, אלא מן העובדה שמהם הונלת הם סממנים ומכוסים...

מאחר שהקנאה היא הממריצה בני אדם לעשות ולפעול, מה כל כך רע בה עד שהתנא קובע שהיא "מוציאה את האדם מן העולם"? הרמב"ם (בפירושו למשנה) מבאר ענין זה בדרכו:

כי באלה המידות, או באחת מהן, יפסיד אמונת התורה בהכרח, ולא יגיעו לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המידות.

הבה נתעמק מעט במשמעות דבריו, שתי צורות ראשיות של הסתכלות מצויות בעולמנו. יש מי שמבטו מופנם כלפי עצמו ויש מי שכל מבטו מופנה כלפי חוץ.

הראשון שואל את עצמו תדיר מה ה' אלוהיו דורש מעימו, ובהתאם לכך הוא עושה ופועל. מגמת פניו למצוא חן בעיני קונו ולהעלות ככל האפשר את רמתו הרוחנית. לעומתו ישנו מי שמבטו מופנה כלפי הבריות וכל מגמתו רק לרכוש עמדה מכובדת ביניהם. מיכלול פעולותיו של זה מונחה על ידי קנה המידה של אחרים, ומטרתו הסופית להסב אליו את תשומת ליבם ולמצוא חן בעיניהם.

הגדיר זאת בעל "אורחות צדיקים" (כשער הקנאה):

כי אנחנו רואים אשר כל בני האדם נמשכים איש אחר רעהו. כי כאשר הוא רואה שחבירו קונה קנין מענייני העולם: הן ממניי המאכלים, הן ממניי הבגדים, או בונה בית או מאסף ממון, אז הוא טורח להשיג כמוהו, כי הוא חושב, חברי יש לו זה, גם לי יהיה כן.

מאליו מוכן שמי שמבטו מוחצן ופועל לפי נתונים שמן הזולת, זונח את עולמו הפנימי. עולם הערכים הפנימי של המקנא באחרים נשכח, והאמת והשלמות ממנו והלאה.

יתר על כן, עצם הקנאה בזולת מצביעה על פגמים חמורים באמונה. היודע כי אשר בידיו נקצב לו בדיוק מידי ההשגחה העליונה, מה לו לפזול לעבר האחרים?

למול עינינו עומדים בענין זה דברי בעל "חובת הלבבות" (שער הבטחון, פרק ה'), הקובע כי הקנאה מעידה על חוסר בטחון של האדם בקב"ה.

ומי שאינו בוטח באלוקים אין לו אוהב ולא מרחם עליו, מפני שהוא בכל עת חומר אותם ומקנא בהם, וחושב כל טובה שהגיעה אליהם – סרה ממנו, ושטפיהם לקוחים מטורפו, וכל מה שנמנע ממנו מחאוויתו, הוא בעבורם...

אף ה"אורחות צדיקים" נשא דבריו בכיוון דומה:

אם הוא מקנא ביופיו של אדם או בגבורתו או בעושרו, הרי אינו חפץ במה

שגבר עליו הבורא יתברך, וזה דומה לעבר שיש לו תלונות על כל מעשה אדוניו.

ואינו מתרצה בענין אדוניו, שאין זה עבר נאמן. וכל שכן שאין להתרעם על הבורא יתברך אשר כל מעשיו ישרים ונכוחים, שאין להרהר אחריו.

הן הן הדברים שכתב הרמב"ם שהלוקה בקנאה בצורה קיצונית מפסיד את כל עולמו הרוחני, עד שלא יימצאו בו מעלות רוחניות כלשהן.

26

ביארנו מה הן התוצאות הנוראות להם מגיע הלוקי בקנאה. ובכן יש לנו לבאר מה העצה להנצל ממידה רעה זו. ובכן יש לנו להבין, שסיבת ההשלכות הנוראות של הקנאה, היא מחמת שאין האדם שמח בחלקו גם הרוחני, וכמו שאמר משה רבנו לקורח: "המעט מכם כי הבדיל אלוהי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו לעבוד את עבודת משכן ה' ולעמוד לפני העדה לשרתם, ויקרב אותך ואת כל אחיך בני לוי ובקשתם גם כהונה".

דהיינו אומר משה רבנו לקורח: יש לך לשמוח בחלקך, דאמנם יש לשאוף לגדולות, אמנם בפועל מה שהשגת יש לך לראות אותו כהרבה ולהעריך כל פרט ופרט להחשיבו, ובוזה תבוא לסיפוק ושביעות רצון מחלקך, חפץ הנך להיות כהן - ובקשתם גם כהונה? ! שמח שעלית מדרגת ישראל לדרגת לוי! וכאן בעצם נגע משה בנקודת החולשה של קורח, והוכיחו על כך, שאינו רואה את מעלתו ביחס לאלו שעדיין למטה ממנו, ורואה רק את אלו שמעליו, ואף שמצד השאיפה יש לשאוף להגיע לאלו שמעליו, זהו מצד השאיפה, אולם מצד המעשי יש לאדם לשמוח בחלקו, וכאן שמצד המעשי נמנע מקורח להגיע לכהונה, נשאר לו לשמוח בחלקו שזכה לשרת בשם ה' בתורת לוי.

וכמו שמסביר ה"שפת אמת" על המשנה באבות (ו, ה) וזה לשונו:

"כי השמח בחלקו" היינו בדברי תורה, שמח במה שחננו ה', הגם כי "קנאת סופרים תרבה חכמה", מכל מקום בחלק שלו יש לו לשמוח גם כן, ואין זה סותר לקנאת סופרים, דאם נפרש שמח בחלקו בעשירות, מה עניינו למ"ח מידות של תורה "עכ"ל.

ולעומת זאת, השמח בחלקו רחב לבו ללמוד תורה בייתר חשק, וכמו כן מגדל הכורא את העושה מלאכת ה' באמונה, וזה העושה כל מה שבאפשרותו לעשות במלואו, ולא קטן בעיניו מה שזיכהו ה', לבסוף מעלהו ה' למעלות נפלאות ביותר.

28

יא. סכנה גדולה לאדם כאשר אין לו סיפוק מעמלו ואינו שמח בהשגותיו הרוחניים

ואם הדברים שייכים בכל דור ודור, על אחת כמה וכמה אנו הנמצאים בתכלית ירידת הדורות, כמה עלינו להזהר מסכנה זו של תחרות היום ב"ה כאשר דרא, יוצאים חדשים לבקרים ספרים נפלאים מתולדות גדולי הדורות מרבותינו הראשונים והאחרונים. היום כשאחד מבני דורנו קורא אודותם, הרי שהוא מתלהב ומתפעל, וגומר בדעתו לחקותם ולנהוג כמוהם בפרישות וחסידיהם התמדה וקדושה, וכשרואה שאין זה בכוחו, עלול להשכר וליפול לחלישות הדעת בנקל, ובפרט בדורנו הלוקי בחולשת הנפש, והיציבות והשמחה קשה להשגה כהיום. אם לא ישמח בהשגותיו שהשיג ויודה לה' על מה שזיכהו, עלול הוא בנקל ליפול ליאוש, כי לא ישווה בעיניו אשר יש לו, וקנאת החכמה תביאהו לקנאה רעה להיות צר עין על בני התורה שזכו ליותר ממנו.

29

אמת, חשוב לקרוא בתולדות גדולי ישראל, ונכון להתפעל ולהתלהב מגודל קדושתם, ואין לך מה שמביא אמונה לאדם כמו אמונת חכמים בראותו היאך בוז לכסף ולכבוד ולכל חמודות העולם, ופרשו לדברי תורה וקדושה, הרי שזה נותן לאדם מבט משקף ביותר לראות את אמיתות ערך התורה הכיצד שווה בשבילה לבזו לכל ענייני החומר, ומתאמת אצלו היות בתורה עונג עצום שאין לו תחליף בשום עונג מעונגי העולם, ומתחזקת אצלו האמונה ביותר. היש יותר מכך להביא להתעלות ממה שרואה האדם כיצד עבדו ה' החפץ חיים, החזו"א, הבן איש חי, וייתר גדולי ישראל. אלא שאחר הכל יש לו להזהר מסכנת ההקצנה, ולדעת את מקומו לבלתי לגשת בקפיצה למה שעדיין אין ביכולתו. כי לאחר שיראה שאין ביכולתו לעמוד בשאיפתו, למעשה בנקל יבוא לקנאה

שלילית, כי לא ישווה בעיניו גם מה שיכול להשיג, אחר שאין לו סיפוק מעצמו אלא אם כן יגיע למדרגות קיצוניות ביותר שהתחיל בהם, ועתה אינו יכול להיות יציב בהם.

וראה מה שכתב הרב מקאמרנא בספרו "היכל הברכה" (פרשת בחוקותי רצד ע"א): "רבים צועקים על דבר המחשבות הזרות, והתהוות הסיבה היא הגדלות שבהם, שאינם שמחים בעבודתם שזכו להיות מאומרי שיר לפני אדון כל..."

ועוד כתב שם בהמשך דבריו: "להיות שמח בחלקו גם בעסק התורה והמצוות אם מעט ואם הרבה, וישמח שמחה רבה על שזכה להיות יהודי... ולא יבקש גדולה, ואז ילך בהכנעה גדולה ויהנה וישמח מאורו יתברך, מה שאין כן אם אינו נהנה ושמח בחלקו, אזי ידחה מכל וכל..."

ועוד שם: "ואותו המדרגה שהוא עומד בה מפתהו היצר שזה אינו כלום... ונותן לו יאוש בלבו עד שמדחתו מכל וכל, וכן לענין התורה והמצוות, וכשרוצה דוקא בגדולות, אזי שוטחין לו מחשבות ודוחין אותו לחוץ, וכל אדם צריך לשמוח במדרגה שהוא נמצא בה..."

30 A. When you work on improving your *midos* (character traits), you fulfill the commandment of walking in the ways of the Almighty (*Dvorem* 18: 9). Therein lies the importance of knowing yourself. (*Alai Shur*, p. 197)

Just knowing yourself without trying to improve is of little value. The goal of knowing yourself is self-improvement. (*ibid.*, p. 131)

B. "If a person does not know himself, what wisdom could he possibly have?" (*Ibn Ezra*). Knowing oneself is the foundation for fulfilling the Torah and its commandments. If you do not know yourself, you will not know what you have to watch out for. Being aware of your virtues will encourage you to elevate yourself even more. Being aware of your faults will keep you on guard not to give in to your negative tendencies. Lack of self-knowledge will prevent you from improving yourself. (*Mussar Latorah*, p. 40)

The foundation of all foundations of *mussar* (ethical studies) is "know yourself." (*Imrai Binah*, p. 50; also see *Chovos Halvovos* 2: 5)

C. Rabbi Yeruchem Levovitz would constantly stress that if a person does not really know himself and is not aware of his emotions, he will lack proper understanding of many parts of the Torah. The better one knows oneself the more insights one will have into the depth of the Torah. (*Daas Chochmah Umussar*, vol. 1, p. 51)

D. A person's philosophy of life and the rationale behind his actions is based on his character traits. (*Alai Shur*, p. 161)

The more aware you are of your traits, the more you will be able to recognize which aspects of your ideology and attitudes are a product of your shortcomings, weaknesses, and faults. A person who has the traits of arrogance, conceit, and pride will develop a philosophy based on power-seeking, intimidation, manipulation, vindictiveness, and success. A person with laziness will develop an outlook on life based on passivity, procrastination, excessive caution, and the importance of not exerting oneself. A bitter person will specialize in pessimism and fault-finding. Similarly, selfishness, comfort-seeking, honor-seeking, pleasure-seeking,

cynicism, and inferiority feelings are all traits that will have wide reaching effects on all that one thinks and does.

E. Rabbi Yeruchem Levovitz used to say that every person has good traits that he acquired naturally. You have to be aware of those traits to strengthen them. If you will try to excel in those areas in which you have a natural talent, you will be able to elevate yourself in other areas as well. When working on your strong points, you will also improve in your weaker areas. (*Daas Chochmah Umussar*, vol. 1, p. 340)

When you are aware of the areas in which you are already successful, you will be able to utilize your present skills and abilities for further self-improvement. Take note whenever you overcome a negative tendency and try to observe how you were able to do so. For example, when you did not get angry at someone for insulting you, how did you manage it? (*Cheshbon Hanefesh*, no. 115)

31 This is a most important principle for character development. Reread his statement over and over again until it becomes part of your automatic thinking process. Anyone who internalizes this concept will have a powerful tool for improving in all areas of his life.

F. Even a person who appears to be extremely virtuous might be full of faults and negative tendencies. He can have many personality blemishes and harmful wishes that he himself is not presently aware of. For this reason there is a strong obligation to try to search within oneself to clarify where one stands as regards the numerous personality traits and tendencies. (*Nesivos Hamussar*, pp. 29-30)

G. Before working on self-improvement you must know your present level as regards the various traits. There are many instances when some action is good for one person, but bad for another. For example, working in patience and thinking things over thoroughly before taking action is exactly what an impulsive person needs. But a person who has a tendency to be lazy will just strengthen his procrastinating tendencies if he continues to wait before taking action. (*Chochmah Umussar*, vol. 2, p. 231)

32 H. Unless a person knows what his basic faults are, he will focus on areas in which he does not really have such a strong need for improvement and will overlook his weak points. An arrogant person needs to study works dealing with arrogance and a person with a bad temper needs to study ideas on how to overcome his anger. But if the arrogant person puts

his focus on laziness and the bad tempered person focuses on stinginess, their main faults will never be corrected. (*Divrai Yehoshua* 1: 6)

E. One of the major difficulties in obtaining self-knowledge is that in our imagination we have an illusory picture of ourselves. The picture we have is without any shortcomings and our positive qualities are exaggerated a thousand times over. Moreover, it is possible that in our imagination positive points we actually have are missing from our view of ourselves and in their place are other virtues that in reality we are missing. The problem is that we relate to ourselves from the perspective of our imaginary picture. This picture is what is directing our actions and our words. If you sincerely want to know yourself, you will have to be aware of what is illusory and what is reality. You have to try to observe yourself as you actually are. (*Alai Shur*, p. 151)

F. There are two extremes in being mistaken about oneself. There are people who have a strong tendency to always judge themselves favorably. Whatever such a person does he always assumes that he has only the loftiest of motivations. When he shouts at someone, it is always for the other person's good. He honors wicked people, it is an act of kindness. He feels depressed, it is because of thoughts of repentance. He pursues power, it is only to help others. He refuses to change his opinion, it is because he is consistent. He is abrupt in speaking to others, he wants to speak concisely. He acts impulsively, it is because he behaves with alacrity. He bears a grudge, it is to teach others a lesson. He lies, it is always for the sake of peace. He does not do others favors, it is because he is afraid that he will have ulterior motives. (*Madraigas Haadam: cheshbon tzedeq*, ch. 10)

On the other hand there are people who always notice their own faults. Even when they perform good deeds, they judge themselves unfavorably. They always assume that they have negative motivations and never accomplish enough good. They consider themselves to be much worse than they actually are.

Both extremes are harmful. If a person always judges himself favorably regardless of what he does, he will never correct his faults because he assumes he has none. Conversely, if a person sees everything he does in a negative light, he is apt to consider himself a failure and feel despair about

33 A. Rabbi Yisroel Salanter used to say, "A person can live with himself for seventy years and still not know himself." (*Tnuas Hamussar*, vol. 1, p. 301)

B. A person who is serious about working on self-improvement must know himself first. There is no other knowledge that is more difficult to arrive at than honest recognition of yourself. You need to become aware of both your positive and negative traits. You must be aware of your subtle tendencies. In these areas it is very easy to make mistakes and to deceive yourself. (*Alai Shur*, p. 64)

C. It is very possible to take stock of all your deeds and not find any faults. If so, realize that you were biased in your search and that is the reason for your failure to notice many glaring faults and shortcomings that are obvious to an objective observer. (Rabbi Yosef Hurwitz of Nevardok: *Tnuas Hamussar*, vol. 4, p. 309)

D. Rabbi Simcha Bunim of Parshischo said, "There is no greater fault than thinking you do not have any faults." (cited in *Otzar Pisgamim Vesichos*, vol. 2, p. 11)

It is of the utmost importance to be aware of where you stand in all the major character traits. This is a very difficult task since even a very small amount of bias and prejudice can blind a person from seeing the truth. (*Ohr Yohail*, vol. 3, p. 39)

Gateway to Self Knowledge
R. Plush

1. In the area of knowing yourself you cannot leave the matter up to asking others, even the very wise, for advice. This is a matter that you must check into yourself for answers. You have to be aware that the probability is strong you do not know yourself sufficiently. With the passing of time, your traits change and you have to become aware of those changes. As you delve deeper into yourself, you will keep finding aspects of yourself about which you were previously unaware. (Alai Shur, p. 197)

A. Some people become very confused about knowing themselves. Their confusion goes something like this, "I don't know who I am, or what I want. What is the real me? I have an identity crisis." Often, the problem is the question itself. A person is the sum total of all his thoughts and actions. Since this includes a very large area and a multitude of categories, it is impossible to sum up the true identity of a person in one or two sentences. Rather, a person will have to break down his behavior, thoughts, words, goals, motivations, emotions, etc., into specifics. The more specific a person is, the greater his self-knowledge. It is not that a person either has self-knowledge or does not, but a matter of degree. Everyone has some degree of self-knowledge, hardly anyone will have total self-knowledge. Hopefully, with the help of the questions in this book, your level of self-knowledge will grow.

B. To know yourself properly it is not sufficient to take a superficial general look at yourself. Rather, you must take a close look at each and every detail. You must try to understand every word that comes out of your mouth. You must be aware of every minor action and movement. You must be aware of every thought that goes racing through your mind. You must become aware of every change in your mood, every passing feeling of happiness and sadness. Only through this means will you be able to reveal that which is concealed from you. (Toras Avraham, p. 395)

The person who develops constant awareness of everything he does and every reaction he has will become wiser from day to day, and will develop a proper understanding of himself. Through this means a person will be able to elevate himself. (ibid., p. 397)

C. Ask yourself, "What do I worry about?" If your main worries are about money and approval, it is a sign that you are lacking in spiritual orientation. A person who is spiritually oriented will be worried about supplying his soul with sufficient nourishment. (Chochmah Umussar, vol. 1, p. 147)

D. What is your major ambition in life? What do you usually think about when you do not consciously make an effort to think about anything specific? (see Michtav MaiEliyah, vol. 1, p. 89)

G. When you have an emotional reaction, even if it is a very slight one, to what you see or hear, ask yourself what that tells you about yourself. (Toras Avraham, p. 397)

Q. There are many people who try to escape from moments of solitude as if they were fleeing from a fire. In such moments they suddenly stand face to face with the stranger that is themselves and they have no wish to recognize him for what he really is. They therefore try to rush to get away from him. They do not realize how far away they are from knowing themselves. A person with intelligence, however, will seek out moments of solitude because he knows that in those moments he can become closer to himself and to his world. Not only does he appreciate those moments as a gift when they happen to arise, but he sets aside specific times for this purpose. (Alai Shur, p. 178)

התנא באבות (פ"ד מ"ג) אומר: "שלושה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן".

ביאור הענין נראה כך. ההגדרה של "שם" היא עצמיות האדם. על אדם הראשון העיד הקב"ה שחכמתו מרובה משל המלאכים כי הוא קרא שמות לכל החיות, הבהמות והעופות (בר' פ"ו, ו'). קריאת שם לדבר היא הגדרת עצם מהותו.

והנה ישנה מדרגה בעבודת ה', שהאדם מוצא את רוחניותו בתוך עצמו, מינה וביה, כמו שכתוב על אברהם אבינו ש"מעצמו למד תורה" (בר' פ"ד, ט), וישנה מדרגה שהאדם לומד תורה, אך התורה שלו אינה מעצמו, מתוך אישיותו.

אדם שזכה ל"שם טוב" פירוש, שמעלה זו שהשיג היא שלו, מעצמו. "שמן טוב" לעומת זאת, אף שגם זו מדרגה גבוהה, אך קיימות בה כל תכונות הטבע הגשמי - יורה, כלה וכו'.

38 ההבדל בין אברהם אבינו ע"ה לנח היה, שנח היה צריך סעד לתוכו, כמו שנאמר: "את האלקים התהלך נח" (בראשית ו, ט), ואכן זו אינה בושה להתהלך "את האלקים" והלואי ונזכה אנו למדרגה זו, אך עדיין זו איננה המדרגה הגבוהה שהשיג אברהם אבינו. על אברהם אבינו נאמר: "התהלך לפני והיה תמים" (שם י, א), הוא הלך לבד, בעצמו.

נאמר בפסוק בפרשת כי תשא: "ויקרא בשם ה'" (שמות ל, ה). רש"י מביא את התרגום: "וקרא בשםא דה", אבל ב'אבן עזרא' מפורש ש"ויקרא" הולך על הקב"ה, ו"ל: "הנה השם הוא הקורא" - הקב"ה היה קורא בשם ה', כביכול, "והנה למדנו איך יקרא משה".

ולהלן בפסוק הבא כתב האבן עזרא: "ויעבור" - ואל תתמה בעבור ש'ה' קורא השם, כי הוא לבדו יודע ודעת וידוע, הרי שלימותו של הקב"ה כביכול, כולה מינה וביה, מעצמו. והוא מסיים: "וזה דבר עמוק הוא מאוד".

39 וכתב המשגיח ר' ירוחם זצ"ל, שאחר שלמדנו איך יקרא משה, שאמנם דבר זה יתכן במציאות, בין אם נבין זאת ובין אם לאו, הנה כך צריך האדם להתנהג. כמו שהקב"ה כביכול מדבר עם עצמו על עצמו, הקב"ה הוא יחיד ומיוחד וכל עסקיו הם עם עצמו, מינה וביה - כן על האדם תמיד לדבר עם עצמו ולעצמו. ומסיים המשגיח: "והדברים עמוקים מאוד ונוראים באמת".

אם האדם ירצה למדוד את עצמו, כמה הוא נקרא אדם בכלל, מה גודל נקודת הצלם-אלקים שבו - עליו למצוא את היהדות שלו ואת התורה שלו כשהוא בודד, יושב לבד עם עצמו. או אז, מדבר הוא עם עצמו ולעצמו, כביכול כמו הקב"ה.

זהו "שם טוב", אדם שזכה להגיע למדרגה כזו, שמוצא את החיים שלו, את התחמדה שלו, את התפילה שלו - הכל הוא מוצא בינו לבין עצמו.

40 יש לעומתו אדם שהוא בבחינת "שמן טוב". זו מדרגה נפלאה, אבל אם ישאלוהו: איך קוראים לך? לא יזכיר את שמו אלא יאמר: "אני בחור בישיבה פלונית..." אך הרי לא שאלו אותו היכן הוא לומד אלא איך קוראים לו עצמו!

ובאמת, לפעמים כשאדם מוצא את עצמו בודד, בלי הסביבה, והוא רואה היכן הוא אווה, מהי מדרגתו בעבודת ה' - בושה וכלימה מכסה את פניו.

על זה נאמר: "טוב שם משמן טוב".

היוצא מדברינו הלכה למעשה: אם אדם רוצה למדוד את עצמו כמה הוא בן תורה הקשור לתורה באמת - יבדוק עד כמה הוא תלוי בעצמו וכמה בסביבתו.

"שם טוב" אינו משתנה לעולם. אם קוראים לך יעקב - היכן שתהיה שמך נשאר יעקב. "שמן טוב" יורד, נופל על האש ונשרף. מגיעים זמני רפיון - זמנים אלו כביכול 'נשרפים', נאבדים מן העולם. "שם טוב", האדם עצמו - בשום אופן אינו נשרף. זה שזכה למצוא את עצמו, לעולם לא 'ינשרף', תמיד יישאר עם אותה התמדה, עם אותו 'ברנך' של תפילה, שום שינוי.

41 ובאמת ה'חובות הלבבות' שהוזכר לעיל לימדנו שעיקר הבדיקה לזה הוא זמן התפילה. כשהידי עומד בתפילת שמונה-עשרה - כאן יבדוק את עצמו כמה הוא חי. הקב"ה סידר לו כמה שעות ביום שבהן הוא מנותק מכל העולם, חי אך ורק עם עצמו. ואני מנסה - אם הוא דבוק לקב"ה, הרי שבכל מצב "אני ה' לא שנית". אבל אם כל יניקתו מהציבור, כשהוא מוצא את עצמו בודד - מהיכן יהיה לו כח?

42 חז"ל (שבת קנ"ג) אומרים שבעולם הבא אין צדיק רואה את חבירו, כל אחד ישב לבד, כלומר, הוא לוקח עמו רק את מה שהשיג כאן בעולם הזה לבד, מעצמו. בעבודה העצמית שאינה תלויה בסביבה, תלויה כל הצלחתו - בזה ובכא.

